

MURKOVA NAGRADA, PRIZNANJE IN LISTINA ZA LETO 2020

Utemeljiteljice Komisije za Murkova priznanja

Sestanek Komisije za Murkovo nagrado, priznanja in listine je bil 29. septembra 2021. Komisija je po preučitvi prispelih predlogov odločila, da Murkovo nagrado podeli Irene Rožman Pišek, Murkovo priznanje Katji Hrobat Virloget, Murkovi listini pa Marti in Alojziju Repanšek ter Društvu rokodelcev – Rokodelski center Moravče.

Murkovo nagrado prejme dr. Irene Rožman Pišek za izjemne znanstvenoraziskovalne dosežke na področju etnologije.

Irene Rožman Pišek je leta 1993 diplomirala iz etnologije in sociologije. Po študiju je bila pripravnica v Posavskem muzeju Brežice, muzejsko delo pa je spoznavala še v Dolenjskem muzeju v Novem Mestu in v Slovenskem etnografskem muzeju v Ljubljani. Po opravljenem pripravništvu se je zaposlila na Srednji šoli za gostinstvo in turizem. Med letoma 1995 in 2000 je bila zaposlena kot mlada raziskovalka na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo na Filozofski fakulteti v Ljubljani, kjer je bila leta 1998 izvoljena v naziv asistentke za etnologijo. Na Oddelku je leta 2002 doktorirala z disertacijo *Spolno življenje in kultura rojstva na Dolenjskem: Od Trdinovih zapisov (1870) do 2. svetovne vojne*. Leta 2001 je postala sodelavka Inštituta za medicinske vede pri ZRC SAZU, kjer je bila zaposlena dve leti. Svojo poklicno pot je nadaljevala kot docentka in znanstvena sodelavka na Fakulteti za humanistične študije Univerze na Primorskem v Kopru. Predavala je izbrane teme iz socialne zgodovine in demografske procese, raziskovala pa je tudi šege in navade življenjskega cikla in družinsko življenje.

Prispevke in znanstvene razprave o spolnem življenju oz. številnih tabu temah v zvezi s spolnim življenjem, z nosečnostjo, babiškimi spomini, s porodom, kulturo rojstva, z rodnostjo v tradicionalnem okolju, rojstnih in mrliških šegah, o poročnih strategijah župljanov, zunajzakonski mladostniški rodnosti v 20. stoletju in o sklepanju zakonskih zvez ter o zdravilstvu in mitologiji je objavljala v slovenskih in tujih revijah in časnikih, v zbornikih in knjigah. Njena strokovna bibliografija pokaže sto zadetkov. Nagrajenska je leta 1996 raziskovala pustovanje oz. šelmarijo v Kostanjevici na Krki, ki jo je zaokrožila v študiji Kostanjeviška šelma. O magijskih in religioznih tabujih je pisala v *Traditiones*, kjer je objavila edinstveno pričevanje o bajeslovnem bitju Telebi. Poleg tovrstnih tem je viden nagrajenkin prispevek v obravnavah življenja suhorobarskih in zdomarskih družin v Ribniški dolini v drugi polovici 20. stoletja, preučevanju rasti in gibanja prebivalstva v župniji Velike Brusnice

ter analizah verodostojnosti zapisov v matičnih knjigah. Glavnina njenega raziskovalnega dela je potekala v župniji Velike Brusnice pri Novem Mestu, saj je tam izvedla obsežno anketo o rodnostnem vedenju, družinskem življenju in reproduktivnem zdravju. S kvantitativnimi (demografska analiza) in kvalitativnimi metodami (intervjuji) je tri leta raziskovala gospodarsko, družbeno in kulturno ozadje populacijske dinamike v povezavi s porodno in obporodno kulturo ter reproduktivnim zdravjem žensk.

Čeprav se je nagrajenska v svojem raziskovalnem delu posvetila skorajda večini etnoloških in univerzalnih tem, je njena osrednja rdeča nit spolno življenje in kultura rojstva, ki jo je zaokrožila v monografiji *Peč se je podrla* (2004). Knjiga je pustila v domači in tuji strokovni pa tudi širši javnosti močan vtis in odtis. Gre namreč za celostno obravnavo kulture rojstev na slovenskem podeželju v 20. stoletju in za prvo celovito raziskavo tega področja pri nas. Do večine ugotovitev, spoznanj in sintez je nagrajenska prišla z demografskimi analizami in terenskim delom. Opravljeno raziskovalno delo Irene Rožman Pišek je znova potrdilo tudi uspešnost in ustreznost etnološkega terenskega dela kot raziskovalne metode, kadar gre za celovit vpogled v način življenja ter slišanje in razumevanje življenjepisov in vanje vgrajenih podatkov. Avtorica je vse dobljene podatke umestila v delovanje »političnih, družbenih in gospodarskih procesov, ki potekajo med makro in mikro družbenim okoljem.« Osrednja tema raziskave o kulturi rojstev – rojevanje na domu – je umeščena v življenjski ritem, povezan z viri za preživetje, z bivanjsko ravniho, s prehranjenostjo prebivalstva in z delitvijo dela med spoloma. Celota je dobila smisel »z razkrivanjem okoliščin, v katerih je posameznik začel živeti, torej z odstritimi pogledom na celoten način življenja in mišljenja kmetov v preteklosti.«

Nagrajenko poleg delavnosti in natančnosti zaznamujeta odprtost in vztrajnost, njeno pedagoško delo in terenske vaje pa pričajo o njenem zavzemanju za prenos znanja na mlajše generacije, zavedajoč se, kako pomembno je, da »tabuizirana« dediščina ne ostane zapuščena, pozabljena in spregledana.

Murkovo priznanje prejme izr. prof. dr. Katja Hrobat Virloget za knjigo *V tišini pomina: »Eksodus« in Istra*.

Arheologinja in etnologinja Katja Hrobat Virloget je predavateljica in predstojnica Oddelka za antropologijo in kulturne študije na Fakulteti za humanistične študije Univerze na Primorskem. Njene raziskovalne teme so antropologija spo-

* Marko Terseglav, dr. literarnih ved, upokojeni znanstveni svetnik; marko.terseglav@gmail.com.

mina, antropologija prostora, mitologija, nesnovna dediščina in folklor. Idejno je zastavila aplikativni projekt interpretacije mitske krajine v Rodiku, za katerega je lansko leto prejela priznanje Prometej znanosti, ki ga podeljuje Slovenska znanstvena fundacija. V lokalnem in širšem mednarodnem prostoru pa se posveča preučevanju boleče preteklosti Istre, zlasti tamkajšnjega povojnega izseljevanja. To problematiko je zajela v odlični knjigi *V tišini spomina: »Eksodus« in Istra*, za katero ji komisija podeljuje Murkovo priznanje.

Knjiga na osnovi poglobljene etnografske raziskave relativizira v slovenskem zgodovinske prevladujočo trditev o prostovoljnosti migracij na območju slovenske Istre po letu 1945. Monografija skozi izkušnje in spomine različnih posameznikov preverja ustreznost te teze in se sprašuje o prostovoljnosti migracij iz obalnih mest in širše. Vpogled v zaodreje individualnih odločitev za »prostovoljnost«, ki ga razkriva avtorica, namreč pokaže, kako je bila vsaka odločitev dejansko družbeno-zgodovinsko, politično-ekonomsko in še kako drugače pogojena. Delo v veliki meri obravnava prav najrazličnejše razloge posameznikov za izselitev ali pa za nadaljnje bivanje posameznikov v obalnih občinah po drugi svetovni vojni. Odlika dela, ki obravnava različna obdobja, izvorna okolja, osebne in družbene položaje, je prav presejanje strogih etničnih oz. jezikovnih predznakov. Med najpomembnejše ugotovitve monografije sodi vpogled v pogojenost prostovoljnosti, zakaj se je nekdo odločil izseliti ali ostati in se tudi priselili v Istro po letu 1945. Avtorica pri tem ne rekonstruira preteklosti, se pa sprašuje o selektivnosti spominov glede na potrebe sedanjosti in o tem, zakaj so nekateri spomini glasni in vidni, drugi pa zamolčani. Pri tem je avtorica trčila ob vprašanja kolektivne cenzure: s čim v zvezi in predvsem v zvezi s katerimi skupinami oz. vprašanji so spomini zamolčani ter kaj to pove o sodobni in pretekli slovenski družbi in razmerjih v njej. Kot je opozoril tržaški psihoterapevt Pavel Fonda, raziskava odpira eno najbolj neznanih, a hkrati bolečih tem tega geografskega prostora ter postavlja nujni okvir za nekakšno skupinsko psihoterapijo, za intergeneracijsko katarzo in za presejanje kolektivnih travm. K temu in k empatiji je avtorica prispevala z osebnim slogom pisanja, ki so ga navdihnili sodobni francoski antropologi, saj ob interpretiranju zgodovine sproti opisuje procese raziskovanja in lastno doživljanje tematike. Pluralna obravnava in priznanja različnih perspektiv lahko vzpostavi ta kulturno dediščino kot platformo za srečevanje, poslušanje in empatijo.

Gre za izvorno znanstveno delo, ki prvič v slovenščini v takšnem obsegu in poglobljeno skozi pričevanja (in obenem ob bogati teoretski literaturi) predstavlja večstranskost pogledov na eksodus v Istri po drugi vojni. Delo je zanimivo tako domoznastvu naklonjenim prebivalcem obravnavanega področja kot širši znanstveni javnosti, ki jo zanimajo zgodovina, politika, migracije, antropologija in etnologija. Ima pa knjiga tudi širšo in pomembno izobraževalno in osveščevalno vlogo med mlajšimi generacijami.

Murkovo listino komisija podeljuje Marti in Alojziju Repanšku.

Marta Repanšek se je kot upokojena pedagoška delavka začela intenzivno ukvarjati z zbiranjem in dokumentiranjem ustnega slovstva Mežiške doline in širše Koroške. Danes ima impresivno bibliografijo člankov in prispevkov z etnološko in zgodovinsko tematiko. Leta 1991 je začela zbirati in zapisovati koroške pripovedke ter izdala pomembno knjigo *Bajže s Koroške*, ki so izšle v koroškem narečju in so doživele širok sprejem. Nato je začela zbirati etnografsko gradivo in tematiko razširila na vse, kar je med lokalnim prebivalstvom veljalo za zanimivo. Izbrano gradivo je objavila v knjigi *Večna ura* in uredila še zbirko etnološko-zgodovinskih zapisov domačina o pomembnejšem dogajanju v Črni, ki je izšla pod naslovom *Okrogle in robate storije izpod Pece*.

Alojz Repanšek je leta 1975 z nekaterimi domačini začel zbirati predmete in orodja, povezana z rudarjenjem, in zasnovo današnje zbirke. Vizionarsko jo je umestil v prostor nekdanje kovačnice. Zbirka, ki so jo odprli leta 1980 ob 350. obletnici rudarjenja na Koroškem, je še danes deloma na prostem ter pripomore k zgodovinskemu spominu kraja in njenih prebivalcev. Alojz Repanšek, ki je sodeloval tudi pri etnološki zbirki, ni le slučajnostni zbiralec; zbral je že okrog 20.000 fotografij, povezanih s Črno in okolico, ki jih je tudi arhiviral in opremil z vsemi potrebnimi podatki. Skupaj z ženo Marto sta pomagala pri organizaciji dela za raziskave, ki jih je na Koroškem izpeljala dr. Marija Markovič. S svojim temeljitim delom sta zakonca Repanšek presegla lokalno in zgolj ljubiteljsko raven delovanja.

Murkovo listino prejme tudi Društvo rokodelcev – Rokodelski center Moravče.

Člani društva prihajajo iz Moravske doline in tudi iz drugih slovenskih krajev. Združujejo jih dejavnosti, kot so pletenje košar, slamnatih kit, izdelava jasic, knjig, zapravljičkov, lesenih koles, mozaikov, sedlarskih in pasarskih izdelkov, vezilstvo, šiviljstvo itd. Pri delu jih žene ustvarjalna inovativnost, ki je povezana s tradicijo, iz katere črpajo. Predvsem se trudijo, da kulturna dediščina ne bi potonila v pozabo, zato prirejajo številne delavnice in razstave ter v medijih predstavljajo svoje delo. Redno sodelujejo s Slovenskim etnografskim muzejem, vsako leto pa organizirajo tudi tradicionalni rokodelski dan na gradu Tuštanj. V svojem 24-letnem delovanju so izdali več zloženek in publikacij z namenom širjenja znanja in zavesti o pomenu ohranjanja kulturne dediščine. Trenutno pripravljajo 20 učnih listov, ki bodo namenjeni mentorici in mentorjem na osnovnih šolah in drugi zainteresirani javnosti. Člani društva imajo izredno pomembno vlogo pri ohranjanju dediščine v lokalnem in širšem okolju. Nekateri moravški rokodelci so na strokovnem ocenjevanju domače in umetnostne obrti pri Obrtni zbornici Slovenije pridobili tudi pozitivno mnenje in lahko uporabljajo znak Rokodelstvo Art & Craft Slovenija.